

ZEOS – 20 LET PROIZVAJALČEVE RAZŠIRJENE ODGOVORNOSTI RAVNANJA Z E-ODPADKI

»Najbolj ponosni smo na to, da smo spreminjali navade«

Družba za ravnanje z odpadno električno in elektronsko opremo ZEOS, d.o.o., letos praznuje 20-letnico svojega delovanja in s tem tudi 20 let proizvajalčeve razširjene odgovornosti (PRO) na področju e-odpadkov. Učinkovit sistem PRO zahteva medsebojno sodelovanje različnih deležnikov – od zakonodajalcev do proizvajalcev, zbiralcev, komunalcev, pa tudi nevladnih organizacij oziroma uporabnikov. Ob tej priložnosti so na okrogli mizi razpravljali o izkušnjah 20 letnega delovanja sistema, kje so izzivi in kakšna je vizija sistema za prihodnost. Na okrogli mizi, ki jo je povezovala mag. Vanesa Čanji iz podjetja Fit media d.o.o. / Zelena Slovenija, so sodelovali: mag. Tanja Bolte, Ministrstvo za okolje, podnebje in energijo RS, dr. Aleš Mihelič, Gorenje d.o.o., mag. Emil Šehić, ZEOS, d.o.o., Sebastijan Zupanc, Zbornica komunalnega gospodarstva Slovenije, in Jaka Kranjc, Ekologi brez meja. Strinjali so se, da ZEOS svojo nalogo ozaveščanja opravlja zelo dobro, a so še vedno izzivi, za katere je treba iskati skupne rešitve za doseganje ciljev.

V uvodu je **mag. Tanja Bolte** z Ministrstva za okolje, podnebje in energijo izpostavila, da se je v zadnjih letih, v obdobju sistema PRO, ozaveščenost bistveno povečala. Kljub temu zaostajamo za ciljem minimalne stopnja zbiranja, ki je 65 % povprečne količine EEO, dane na trg v zadnjih treh letih. Trenutno smo na stopnji okoli 30 % zbrane OEEO. Cilje sicer dosegata le dve državi v EU. Izpostavila je, da je imel pomembno vlogo pri ozaveščanju tudi ZEOS, ki je v okviru projektov Life pomembno prispeval k vzpostavitvi razvejane in potrošniku prijazne infrastrukture zbiranja, ter sprememb vzorcev potrošniškega ravnanja z OEEO. Kot navaja mag. Bolte, so se od leta 2005, ko je bil sistem PRO vzpostavljen, količine ločeno zbrane OEEO povečale iz 2.000 ton letno, na 15.500 ton letno v 2024.

Paket za krožno gospodarstvo

Evropska unija pripravlja nov paket za krožno gospodarstvo, kjer ni v ospredju le okoljski vidik, temveč tudi področje kritičnih surovin, odpornost in konkurenčnost gospodarstva. Na vprašanje moderatorke, kje so ključni izzivi Slovenije ter kako bi lahko postala konkurenčnejša in šampion na področju krožnega gospodarstva, je mag. Tanja Bolte izpostavila predvsem pomen večjega povezovanja med različnimi ministrstvi ter upoštevanje celotnega življenjskega cikla izdelkov. V sodelovanju z drugimi ministrstvi vzpostavljajo podzakonske akte, ki sledijo tem evropskim zahtevam. Dodala je tudi, da se je vzpostavil Slovenski center za krožno gospodarstvo, ki ima raziskovalno in povezovalno funkcijo med različnimi deležniki.

Dr. Aleš Mihelič iz podjetja Gorenje d.o.o. je izpostavil, da tudi pri njih niso usmerjeni le v ekološki vidik aparatov, temveč delajo korake tudi na nivoju proizvodnje, dizajna v

smeri vse večje popravljivosti in na področju konca življenjske dobe aparatov. Najboljši koncepti, ki v gospodarstvu delujejo, so tisti, ki jim prinašajo tudi finančne koristi. Zato je sistem PRO zanimiv koncept, saj lahko stroške zmanjšujejo oziroma vplivajo na višino stroškov. Na vprašanje moderatorke »Kaj bi si še želeli od PRO?« je najprej pohvalil sodelovanje z ZEOS, in dodal da bi si v prihodnje mogoče želeli večji dostop do surovin. Predvsem v kontekstu, da bi se surovine dobljene iz obdelave ločeno zbrane OEEO vrnile k njim nazaj v proizvodnjo.

Pomanjkanje infrastrukture

Problem pomanjkanja infrastrukture za obdelavo zbrane OEEO v Sloveniji je izpostavil tudi **mag. Emil Šehić**. Ta bi namreč omogočila, da lahko zbrane surovine pridejo nazaj do proizvajalcev, ki imajo potrebo po teh materialih. Na ta način bi bil tudi interes deležnikov večji, da bi bili bolj proaktivno usmerjeni k temu, čim več e-odpadkov zbere ločeno. Za učinkovitejše zbiranje OEEO bi po vsej Sloveniji rabili še 3.000 uličnih zbiralnikov, kar predstavlja približno 600 tisoč EUR. Omenil je tudi, da se bodo v prihodnje stroški ravnanja z e-odpadki samo še zvišali. Kar pomeni, da bodo morali proizvajalci plačevati več, to pa se bo odražalo tudi na ceni izdelkov. A vsega bremena ne morejo nositi proizvajalci. Zato, pravi, bo verjetno prišlo do sistema razširjene družbene odgovornosti, kjer so povezani tudi ostali elementi – od servisiranja, ponovne uporabe, obnavljanja, prodaje, storitve namesto izdelka, pa tudi zbiranje odpadkov in njihova obdelava.

Dodal je, da so za uspešnost doseganja ciljev pomembni vsi vključeni akterji. Od zakonodajalcev, ki regulirajo dejavnost, do komunalnih podjetij, kjer se zbere 60 % OEEO, ki pride do družb za ravnanje z OEEO. Sistem

Na okrogli mizi so sodelovali (z leve): mag. Vanesa Čanji (moderatorica), Sebastijan Zupanc, mag. Tanja Bolte, mag. Emil Šehić, dr. Aleš Mihelič, Jaka Kranjc

brez komunalnih podjetij ne bi obstajal in brez njih se sistem ne bo nadgrajeval, je poudaril pomembno vlogo komunalnih podjetij.

Odgovornosti proizvajalcev

V razpravi so se dotaknili tudi morebitne uvedbe mono sistema oziroma vzpostavitve ene organizacije za posamezne tokove odpadkov. Prakse iz tujine kažejo, da ni bistvenih razlik pri stroških ter količini zbranih in obdelanih odpadkov. Kot je povedal mag. Šehić, v EU razmišljajo o sistemu PRO 2.0, kjer bi se na novo definirale odgovornosti proizvajalcev, ki bi v tem primeru nosili tudi odgovornost za celotni življenjski cikel svojih produktov, vključno s preprečevanjem nastajanja odpadkov. To daje večji poudarek na zasnovi produktov za večjo krožnost, digitalno sledljivost materialov in spodbuja inovativne modele ponovne uporabe in popravil. Omenil je tudi, da je Evropska komisija podala predlog za uvedbo dajatve na nezbrane e-odpadke, ki bi bila 2 EUR na kilogram. V Sloveniji damo na trg približno 50 tisoč ton EEO letno, zbrati bi jih morali 85 %, to je 40 tisoč ton. V Sloveniji jih letno zberemo 16-17 tisoč ton, 23 tisoč ton je torej nepobranih odpadkov. To za Slovenijo predstavlja 46 milijonov EUR.

Dr. Mihelič je dodal, da bi te stroške morala verjetno plačati podjetja in predlaga, da bi raje razmišljali o sistemu, ki bi ljudi stimuliral k ločevanju, kot je npr. z manjšim stroškom na položnici za odpadke, ker so dobro ločevali. Na drugi strani pa so razpravljavci izpostavili tudi problem »prostih jezdecev« (ang. »free riders«) in pomanjkanje ustreznega nadzora, kar zavezanca postavlja v neenak položaj. Namreč, pri registriranih zavezanecih je v ceno izdelka vključen tudi strošek

financiranja ravnanja z OEEO, s čimer so takšna podjetja posledično manj konkurenčna od »prostih jezdecev«, ki tega stroška nimajo. Za rešitev tega so potrebne sistemske rešitve, ki bi dejansko sankcionirale tiste, ki ne izpolnjujejo svojih obveznosti.

Vključenost drugih akterjev

Sebastijan Zupanc iz Zbornice komunalnega gospodarstva Slovenije je izpostavil tudi ministrstvo za gospodarstvo, ki bi moralo imeti ključno vlogo v tej zgodbi, saj se krožno gospodarstvo nanaša na gospodarstvo in ne gre le za ekologijo. Podpira sistem PRO in polno kritje stroškov, saj bi imeli le v tem primeru proizvajalci motivacijo za ozaveščanje potrošnikov tudi z njihove strani.

Da ozaveščenost raste, opazajo tudi v nevladnih organizacijah, ki delujejo na področju okoljskih tematik. A **Jaka Kranjc** iz Ekologov brez meja opozarja, da s tem, ko smo vedno boljši, rastejo tudi pričakovanja, standard, zato potrebe po ozaveščanju nikoli ne bo zmanjkalo. Ob tem je poudaril, da »mora biti ozaveščanje sistematično in podatkovno podprto, da se lahko spremlja učinke, napredek.« Zagovarja sistem z eno organizacijo ali zelo dobro kliring hišo, ki bi koordinirala vključene družbe. Svojo vlogo vidijo v povezovanju, delno pa so tudi kot novinarji in nadzorniki. Pri tem bi jim močno pomagali podatki, ki pa jih na določenem področju sploh ni na voljo.

Kaj pa naslednjih 20 let?

Mag. Šehić je predstavil, da poudarek evropske zakonodaje v prihodnje ne bo le

na zbiranju in recikliranju odpadkov, ampak tudi na preprečevanju njihovega nastajanja. Tako družbe PRO ne bodo več usmerjene samo na zbiranje, temveč tudi na zagotavljanje rezervnih delov, obnavljanje komponent, ponovno uporabo in Slovenija bi lahko bila zaradi svoje majhnosti dober primer krožnega gospodarstva. Področje ravnanja z odpadki bo torej prešlo od razširjene proizvajalčeve odgovornosti do razširjene družbene odgovornosti, kjer se odgovornost prenaša na celotno družbo. »Naša vloga pri tem bo povezovanje vseh deležnikov – šol, občin, komunalnih podjetij, zbiralcev, reciklerjev, trgovcev, proizvajalcev, medijev in drugih deležnikov,« je pojasnil.

Skupni predlogi

Kot ključne predloge so razpravljavci izpostavili večjo učinkovitost nadzora, enaka veljavnost zakonodaje za vse, nadgradnjo infrastrukture za zbiranje in vzpostavitev infrastrukture za obdelavo OEEO, ki bo omogočala vračanje surovin do proizvajalcev, vključevanja MGTŠ na področje sistema PRO in krožnega gospodarstva.

Na kaj je ZEOS v 20 letih najbolj ponosen?

Mag. Emil Šehić: »Na začetku je bila to skoraj misija nemogoče. Vsa bela tehnika je končala med odpadnim železom, televizorji na deponijah, sijalke med mešanimi komunalnimi odpadki. Zato smo najbolj ponosni na to, da smo spreminjali navade v celotnem sistemu – od potrošnika do proizvajalcev.«